

POSLEDICE SRBIJANSKE AGRESIJE KAO ODREDNICA POSLIJERATNE OBNOVE I RAZVITKA VUKOVARA

Dražen ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Vukovar, Vukovar

UDK: 338.246.88(497.5 Vukovar)"200"

Pregledni rad

Primljeno: 7. 1. 2008.

Grad Vukovar je uslijed srbijanske oružane agresije, tijekom višemjesečnih napada i opsade, a potom i šestogodišnje okupacije, pretrpio vrlo velika ratna stradanja u ljudstvu i materijalna razaranja na svim područjima gospodarskoga i društvenoga života i rada njegovih žitelja. Brojne i složene ratne posljedice izrazito su negativna determinanta poslijeratne (mirnodopske) obnove i revitalizacije demografske, društvene i ekonomske slike Vukovara. Više tisuća poginulih, dvadesetak tisuća prognanih, desetak milijardi kuna ratnih šteta na stambenim objektima te objektima gospodarske, komunalne i prometne infrastrukture – samo su grubi brojevi pokazatelji veličine i strukture posljedica srbijanske oružane agresije na Grad Vukovar. Unatoč ratnim posljedicama, Grad Vukovar je usprkos stradanjima i razaranjima ipak zadržao većinu svojih prometno-geografskih oblika na kojima se može, uz odgovarajuću strategiju društvenoga, gospodarskoga i prostornoga razvoja, temeljiti napredak grada i njegova okolnoga prostora.

Ključne riječi: Vukovar, srbijanska agresija, ljudska stradanja, materijalne štete, ekonomske posljedice

Dražen Živić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Centar Vukovar, 204. vukovarske brigade 6, 32 000 Vukovar, Hrvatska.
E-mail: Drazen.Zivic@pilar.hr

UVOD

Sredinom siječnja 2008. godine navršilo se jedno desetljeće od okončanja mandata UNTAES-a u Republici Hrvatskoj i završetka mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja, a time i Grada Vukovara¹ u hrvatski ustavno-pravni poredak. Time je završena višegodišnja (1991. – 1998.) okupacija Vukovara i vukovar-

skoga kraja, što su provele parapolitičke i paravojne vlasti Republike Srpske Krajine. Grad Vukovar je uslijed srbijanske agresije² tijekom višemjesečnih napada i opsade, a potom i gotovo sedmogodišnje okupacije, pretrpio izrazito velika ratna stradanja u ljudstvu i materijalna razaranja na svim područjima gospodarskoga i društvenoga života. Međutim, tek nakon okončanja okupacije i dvogodišnjega prijelaznog razdoblja stvoreni su bili uvjeti da se:

(1) u cijelosti procijene sve posljedice rata i srbijanske okupacije u Gradu Vukovaru

(2) utvrde načela, modeli i potencijali poslijeratne obnove, revitalizacije i budućega napretka Grada i njegove okolice.

Svrha ovoga priloga jest, na temelju objavljene literature, dostupne dokumentacije, statističko-demografskih izvora i druge građe dati sažet pregled osnovnih demografskih, društvenih i ekonomskih posljedica srbijanske oružane agresije na Grad Vukovar, koje su ne samo važan indikator veličine ratnih stradanja i razaranja (a time i pokazatelj karaktera i aktera same agresije) nego i ključan negativni čimbenik sadašnjega i budućega razvoja toga prostora.

Neke ratne posljedice, poglavito one koji se odnose na demografske ratne gubitke, još ne možemo u cijelosti egzaktno iskazati i vrednovati. Naime, još nam nisu dostupni svi vjerodostojni izvori na temelju kojih bismo mogli donijeti završni brojčani "račun" ljudskih stradanja, napose ratnoga mortaliteta. Drugim riječima, kada su u pitanju izravna ljudska stradanja (poginuli, ubijeni, umrli zbog posljedica rata, nestali), još uvijek dijelom "baratamo" aproksimativnim pokazateljima, posebno kada govorimo o demografskim gubicima vukovarskih Srba u postrojbama JNA, Teritorijalnoj obrani te drugim paravojnima postrojbama koje su bile angažirane u napadu na grad. Na temelju vrlo raznolike i ne uvijek pouzdane statističke dokumentacije, opravdana je pretpostavka prema kojoj se točan broj ljudskih žrtava u agresiji na Vukovar nikada neće moći utvrditi. Naime, uz subjektivna, postoje i objektivna ograničenja, koja nisu samo povezana uz problematiku dostupnosti i metodološke kvalitete podataka nego i uz činjenicu da dio stradalnika iz kategorije nestalih osoba nikada neće biti ekshumiran niti će, bez obzira na primjenu suvremenih tehnologija forenzične medicine, sve do sada ekshumirane žrtve rata biti i identificirane.

U metodološkom smislu, nešto je povoljnija situacija s utvrđivanjem/procjenom migracijskih gubitaka, jer su u Hrvatskoj, kao i u Srbiji, vođene relativno pouzdane, ali necjelovite, evidencije prognanoga, izbjeglog i raseljenog stanovništva. Doduše, dio prisilnih migranata ostao je statistički neutvrđen (nepoznat), jer ga nisu evidentirale ni nadležne institucije hrvatske države (Ured/Uprava za prognanike, povratnike i iz-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

bjeglice), ni UNHCR (uredi u Zagrebu i Beogradu), odnosno Komisija za izbjeglice u Srbiji, što zbog njihova privremenog (a dijelom i trajnog) smještaja u drugim zemljama (Mađarska, Austrija, Njemačka ...), što zbog želje nekih prisilnih migranata da se ne prijave kao prognanici ili raseljene osobe u Hrvatskoj, odnosno, kao izbjeglice u Srbiji (Živić, 1997., 1999.).

Podatci o katastrofičnim razmjerima materijalnih razaranja stambenih objekata i arhitektonsko-urbanističke baštine, spomeničkih i sakralnih objekata te gospodarske, komunalne i prometne infrastrukture zasnivaju se na procjenama ratne štete, koja je učinjena nakon završetka procesa mirne reintegracije, premda su i prije formalnog "ulaska" hrvatskih institucija u Vukovar, dakle i tijekom progona, rađene procjene materijalnih razaranja i pljačke kulturnih i drugih dobara te se izrađivala načela/modeli njegove poslijeratne obnove i revitalizacije (Sekulić-Gvozdanović, 1994.; Karač, 2007.).

Bez obzira na stupanj uništenja materijalnih, kulturnih, gospodarskih i drugih dobara, opravdano se može pretpostaviti da će na poslijeratni razvoj Vukovara i njegova kraja presudno utjecati demografski činitelji, osobito demografske i socioekonomske strukture stanovništva, čiji je sadašnji i dugoročno predvidiv nepovoljan trend razvoja uvelike određen upravo demografskim ratnim gubitcima.

UZROCI, CILJEVI I KRONOLOGIJA AGRESIJE NA VUKOVAR

Uzroke i ciljeve srbijanske oružane agresije na Vukovar i vukovarski kraj valja vrednovati u kontekstu:

(1) općih i globalnih geopolitičkih prilika u kojima se odvijao proces hrvatskoga osamostaljivanja (raspad komunizma i socijalizma na europskom prostoru, raspad višenacionalnih zemalja iz bivšeg socijalističkog bloka – SSSR-a i Čehoslovačke, politička kriza i raspad SFRJ)

(2) realizacije dugo planiranoga i dobro organiziranoga velikosrpskog državnog projekta, čija su stožerna sastavnica bile teritorijalne pretenzije prema hrvatskom državnom i nacionalnom prostoru.

Pritom, naravno, treba voditi računa i o specifičnim političkim okolnostima u Vukovaru i oko Vukovara 1990. i u prvoj polovici 1991. godine, a koje su uvelike odredile daljnja politička i vojna zbivanja. Opseg ovoga priloga ne dopušta nam detaljniji prikaz cjelovita fenomena "Vukovarske bitke", svih njezinih uzroka i posljedica. Naznačit će se tek ključni ideološko-političko-vojni aspekti srbijanske agresije na Vukovar, koji su važni za razumijevanje njezinih demografskih, društvenih i ekonomskih posljedica.

Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku i Vukovar 1991. godine (s pripremama koje su započele već potkraj 1980-ih go-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSljedice srbijske...

dina) posljedica je politike Srbije, utemeljene na realizaciji dvo-stoljetnoga velikosrpskog državnog (nacionalnog i ekspanzionističkog) projekta, a koji je svoju posljednju ideološko-političku inačicu doživio u Memorandumu SANU iz 1986. godine. U njemu su srpski akademici nizom neistina, manipulacija, krivotvorina i zlonamjernih tumačenja povijesnih, geopolitičkih, demografskih, ekonomskih i drugih činjenica pokušali opravdati planirano teritorijalno širenje prema nesrpskim državnim i etničkim prostorima, ponajprije prema zapadu, a sve u skladu s idejom/mitom – "svi Srbi u jednoj državi" (Lozančić, 2007.).

Osnovna srbijska strategija političkoga i vojnoga slamanja Hrvatske počivala je na amputacijama hrvatskoga teritorija. Najprije političkim, a ubrzo (od 17. kolovoza 1990.) i nasilnim sredstvima, formirane su svojevrsne amputacijske jezgre, koje su obuhvaćale ona područja Hrvatske u kojima je srpsko stanovništvo bilo znatnije zastupljeno, ali ne nužno i većinsko stanovništvo. Uz pomoć JNA, srpskih pobunjenika iz Hrvatske i srpskih paravojnih postrojbi iz Srbije, Crne Gore i dijela Bosne i Hercegovine te su se amputacijske jezgre počele širiti i spajati, stvarajući pritom kontinuirane amputacijske zone ili zone pobune (Špegelj, 1999.), među kojima je prostorno najveća bila ona od zaleđa sjeverne Dalmacije, preko istočne Like i Korduna do Banovine. Druga amputacijska zona obuhvaćala je teritorij zapadne Slavonije, a treća istočnu Slavoniju, zapadni Srijem i Baranju (hrvatsko Podunavlje), u kojoj se nalazio i Vukovar. Valja istaknuti da se i prije vojnog učvršćenja amputacijskih zona pristupilo njihovom političkom, tj. paradržavnom i nelegalnom ustrojavanju i organiziranju (Barić, 2005.; Sučić i Živić, 2007.). Tako je, među ostalim, 27. lipnja 1990. godine donesena Odluka o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, 25. srpnja iste godine Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda, dok je 21. prosinca 1990. godine osnovana Srpska autonomna oblast Krajina. Paraustavno i paradržavno konstituiranje amputacijskih zona dovršeno je 19. prosinca 1991. godine, osnivanjem Republike Srpske Krajine.³ Na području hrvatskoga Podunavlja, parapolitičko i nelegalno izdvajanje okupiranih područja započelo je, kao i u ostalim dijelovima Hrvatske prije formalnog otpočinjanja oružane agresije, 7. siječnja 1991. godine, kada je u Šidskim Banovcima (nedaleko od Vinkovaca) osnovano Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Ono je 26. veljače 1991. godine usvojilo Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema te po kninskom uzoru osnovalo Srpsku autonomnu oblast Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema (Barić, 2005.).

Politička situacija u Vukovaru neposredno prije prvih demokratskih izbora u travnju 1990. godine bila je determinirana naslijeđenom dominacijom projugoslavenskih kadrova u političkom, sudskom, sigurnosnom i gospodarskom životu grada i cijeloga kraja. Na prvim višestranačkim izborima u Vukovaru (misli se na bivšu općinu Vukovar) pripadnici srpske manjine, i bez zasebne srpske stranke, dobivaju u okviru Saveza komunista Hrvatske – Stranke demokratskih promjena (SKH-SDP), a u koaliciji s ostalim strankama lijeve političke orijentacije, većinu vijećničkih mjesta u općinskoj skupštini te tako, unatoč promjenama na republičkoj razini, uspijevaju sačuvati projugoslavensku (zapravo, prosrpsku) strukturu vlasti u Vukovaru. Predsjednik Općine postao je član SKH-SDP Slavko Dokmanović iz Trpinje (kasniji haški optuženik), koji je ubrzo počeo svoje "gradonačelničke" obveze koordinirati sa Srpskom demokratskom strankom, osnovanom u Vukovaru u lipnju 1990. godine. Nakon preuzimanja vlasti, najveći dio općinskih vijećnika napušta SKH-SDP i svoju političku djelatnost nastavlja u Savezu komunista – pokretu za Jugoslaviju ili u Srpskoj demokratskoj stranci. Zbog poraza na lokalnim izborima, hrvatski blok u općinskoj skupštini nije bio u prilici da sudjeluje u predlaganju i donošenju odluka u skupštinskim tijelima, što je dovelo do izrazite polarizacije i pogoršanja političkog, a time i društvenog, života u Vukovaru i njegovu kraju (Sučić i Živić, 2007.).

Srpska pobuna u Vukovaru i vukovarskom kraju, potpognuta iz Srbije, počela je 2. svibnja 1991. godine, kada je u dobro organiziranoj zasjedi u Borovu (nedaleko od Vukovara) likvidirano 12 hrvatskih policajaca (uz dvadesetak ranjenih), koji su trebali provesti očevid o ranjavanju dvojice i otmici dvojice policajaca u redovitoj ophodnji u tom selu dan ranije. U sukob se uključila i JNA, stvarajući tzv. tampon-zonu između regularnih snaga hrvatskoga MUP-a i srpskih pobunjenika, koja je već ranije "uspješno" primijenjena u Pakracu (početkom ožujka) i na Plitvičkim jezerima (potkraj ožujka 1991. godine), čime je onemogućeno uspostavljanje mira i reda te uredno funkcioniranje legalnih državnih institucija Republike Hrvatske. Dakle, od 2. svibnja 1991. godine započinje ratno stanje na vukovarskom području, koje će – uz manje ili veće oružane sukobe tijekom svibnja, lipnja i srpnja⁴ – kulminirati 24. kolovoza iste godine, neskrivenom vojnom agresijom JNA i srpskih paravojnih postrojbi na Vukovar i širi vukovarski prostor.

U kronološkom smislu, srbijansku oružanu agresiju na Vukovar i vukovarski kraj možemo podijeliti na četiri osnovna razdoblja:

(I) Pripremano razdoblje – od 20. travnja 1990. do 1. svibnja 1991. godine, tijekom kojega se srpsko stanovništvo Vuko-

vara i okolnih naselja sa srpskom etničkom većinom mobilizira na planu ostvarenja velikosrpskog državnog projekta.

(II) Razdoblje pozicioniranja – od 2. svibnja do 24. kolovoza 1991. godine, tijekom kojega JNA zauzima ključne pozicije oko Vukovara i stvara kružnu osnovicu za buduće napade na grad, koristeći se pritom naseljima s većinom srpskoga stanovništva (osobito Borovo) kao uporišne točke.

(III) Razdoblje neposredne ratne agresije – od 25. kolovoza do 20. studenoga 1991. godine, koje je središnje razdoblje srbijanske agresije na Vukovar, tijekom kojega su se odvijale najintenzivnije borbe te su zabilježena najveća materijalna razaranja i ljudska stradanja.

(IV) Razdoblje okupacije – od 21. studenoga 1991. do 15. siječnja 1996. godine, koje označuje razdoblje pune političke, vojne i demografske okupacije Vukovara i vukovarskoga kraja, tijekom kojega je hrvatskim institucijama bio posve onemogućen ulazak u taj prostor.

Prema dostupnim podacima⁵ i svjedočanstvima sudionika obrane grada, vidi se da su branitelji, u smislu broja ljudi uključenih u obranu, naoružanja kojima su raspolagali, zaliha streljiva, vojne opreme i drugog, bili u posve podređenom položaju u odnosu na snage kojima je raspolagao agresor. Dovoljno je naznačiti da su tek u jednom kraćem razdoblju vukovarski branitelji raspolagali sa dva tenka, nasuprot 1600 tenkova i drugih oklopnih borbenih vozila kojima je neprijatelj jurišao na grad. Od topničkog oruđa branitelji su imali samo 25 minobacača i 20 topova različitih kalibara, kao i dvadesetak različitih oruđa protuzračne obrane. Nasuprot njima, agresor je na Vukovar dovukao stotine topničkih oruđa, minobacača, VBR-ova i drugih razornih materijalno-tehničkih sredstava, kojima valja priključiti i zrakoplovne snage te pločila riječne flotile JNA, čime hrvatske postrojbe nisu raspolagale. Konačno, na Vukovar se slilo, u različitim fazama agresije, između 30.000 i 60.000 vojnika (regularnih i paravojnih) iz Tuzlanskog (17.) i Novosadskog (12.) korpusa te 1. gardijske divizije JNA – formacijski u jačini korpusa (Špegelj, 1999.). Istodobno, u redovima Hrvatske vojske i policije (od rujna 1991. godine organiziranih u 204. brigadu HV-a),⁶ na prvim crtama gradskoga bojišta borilo se tek između 1800 i 2000 ljudi. Procjenjuje se da je samih Vukovaraca bilo oko 60% (Borković, 1995.; Jurčević, 1993.; Sučić i Živić, 2007.).

Vojni aspekt srbijanske agresije na Vukovar valja promatrati, dakako, dvojako. S jedne strane treba voditi računa o nastojanjima JNA i srpskih paravojnih postrojbi da okruženjem grada i izolacijom od širega područja te njegovim zauzimanjem (što prema nekim vojnim analitičarima i nije bio posve razuman potez beogradskih planera agresije)⁷ stvore povoljne geostrategijske i taktičke pretpostavke daljnjeg prodora

dobro opremljenih oklopno-mehaniziranih postrojbi prema zapadu.⁸ U tom kontekstu, snage JNA i srpskih paravojnih postrojbi koordinirano su djelovale iz Srbije i iz Bosne i Hercegovine. U takvim okolnostima obrana Vukovara ubrzo je postala od strateškoga, pa i presudnoga, značenja, kako za JNA kao nositelja srbijanske agresije, tako i za ukupnu obranu hrvatske države (Jurčević, 1993.; Lozančić, 2007.).

S druge strane, odsudna hrvatska obrana u Vukovaru i njegovu neposrednom okruženju, u – kako je već istaknuto – izrazito neravnopravnim uvjetima glede broja vojnika i materijalno-tehničkoj opremljenosti, kao i na drugim hrvatskim područjima zahvaćenim pobunom i agresijom, omogućila je hrvatskim državnim institucijama da pristupe opremanju, mobilizaciji, ustrojavanju i uvježbavanju Hrvatske vojske te da na međunarodnoj razini diplomatskim naporima učine ključne korake u osiguravanju priznanja međunarodno-pravnog subjektiviteta Hrvatskoj (8. listopada 1991.)⁹ i njezinu diplomatskom priznanju (15. siječnja 1992.).

Obrana grada odvijala se u izrazito nepovoljnim općim i lokalnim prilikama. Naime, branitelji su na taktičkoj, operativnoj i strateškoj razini bili suočeni s nizom problema. Granični geografski položaj grada, relativno nepovoljan topografski smještaj, visok udio srpskoga stanovništva u njemu (uz potpunu prevlast Srba u većini naselja koja su okruživala Grad – Borovo, Trpinja, Vera, Bobota, Bršadin, Negoslavci) i koncentracija golemih vojnih potencijala JNA bili su gotovo nepremostiva zapreka organizaciji uspješne obrane (Marijan, 2004.). Međutim, zahvaljujući aktivnoj obrani, visoko motiviranim hrvatskim braniteljima i iskazanoj visokoj razini vojne vještine koju su pripadnici 204. vukovarske brigade i policije pokazali tijekom sukoba, obrana Vukovara (i Bogdanovaca) izdržala je tri mjeseca i pritom JNA i srpskim paravojnim postrojbama nanijela gubitke u ljudstvu i tehnici¹⁰ koje oni nisu više mogli uspješno nadomjestiti, pa je zauzimanjem Vukovara srbijanski agresor dosegnuo vršnu točku svojih teritorijalnih napredovanja u Hrvatskoj (Lozančić, 2007.; Sučić i Živić, 2007.).

Pošto je od 18. do 20. studenoga 1991. godine prestao organizirani otpor branitelja Vukovara, započela je višegodišnja okupacija grada, praćena novim ljudskim stradanjima, pljačkom, pustošenjima i nastavkom devastacije hrvatske povijesne i kulturne baštine Vukovara.

Svršetak toga teškog razdoblja u suvremenoj povijesti Vukovara počeo se nazirati potpisivanjem *Temeljnog sporazuma o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu* (12. studenoga 1995. godine), koji je zbog toga što je potpisan u Zagrebu i Erdutu u široj javnosti postao poznat kao *Erdutsko-zagrebački sporazum*.¹¹ On je poslužio kao osnova za Rezoluciju 1037 Vijeća sigurnosti UN-a¹² kojom je u siječnju 1996. godine uspo-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSljedICE SRBIJANSKE...

stavljen mandat UNTAES-a, odnosno, dvogodišnje (1 + 1 godina) prijelazno razdoblje, tijekom kojega je izvršeno razvojačenje preostalog okupiranog područja hrvatskoga Podunavlja, uspostavljene su telefonske i druge veze okupiranoga područja sa slobodnim područjem Hrvatske, lokalno je stanovništvo počelo preuzimati hrvatske dokumente, počelo je razminiranje i obnova, održani su lokalni izbori (13. travnja 1997.), započeo je povratak prognanika (najprije u naselja tzv. Srijemskoga trokuta – Nijemce, Apševce, Podgrađe, Lipovac i Donje Novo Selo, a kasnije i u druge dijelove hrvatskoga Podunavlja). Mandat UNTAES-a završen je 15. siječnja 1998. godine, kada je bivše okupirano područje hrvatskoga Podunavlja u cijelosti reintegrirano u ustavni, pravni, politički i ekonomski sustav Republike Hrvatske.

DEMOGRAFSKI GUBITCI I POSLJEDICE RATA

Iz razloga navedenih u uvodu ovoga priloga, podatci i pokazatelji veličine i strukture demografskih gubitaka u Vukovaru, poglavito kada je riječ o ratnom mortalitetu vojnoga i civilnoga stanovništva, vrlo su neujednačeni – i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu – a o nekim kategorijama izravnih demografskih gubitaka (Srbi)¹³ nemamo ni približne indikatore. Osim toga, podatci iz pojedinih izvora odnose se samo na razdoblje do 20. studenoga, tj. do prestanka organiziranog otpora snagama JNA i srpskim paravojnim postrojbama, dok drugi izvori daju podatke i za razdoblje nakon okupacije grada i okolice, koji uključuju i ekshumirane/identificirane nakon mirne reintegracije. Međutim, unatoč tim ograničenjima, sasvim se pouzdano može tvrditi da u odnosu na ukupan ratni mortalitet u Hrvatskoj tijekom Domovinskog rata (približno 22.000 poginulih, ubijenih, umrlih zbog posljedica rata i nestalih),¹⁴ poginuli, ubijeni i nestali u Vukovaru uvjerljivo prednjače među drugim hrvatskim gradovima i krajevima.

Prema podacima Opće bolnice Vukovar, u srpskoj su agresiji na Vukovar poginule ukupno 1624 osobe, a ranjeno je 2557 osoba.¹⁵ Glavni sanitetski stožer u prosincu 1991. godine iznio je podatke da je do 19. studenoga 1991. godine u Vukovaru poginulo 450 hrvatskih branitelja i 1350 civila, a da je u srpske koncentracijske logore odvedeno oko 5000 Vukovarača.¹⁶ Vojni povjesničar Davor Marijan preuzima podatke iz publikacije *Dimenzije zločina počinjenih u Vukovaru 1991.*, prema kojima je u Vukovaru poginulo oko 1100 civila i oko 600 hrvatskih branitelja, među kojima je bilo i 86 djece. Ranjeno je bilo 2500 osoba, dok je bez oba ili jednog roditelja ostalo 858 djece (Marijan, 2004.). Dakako, ti se podatci odnose samo na žrtve stradale do okupacije grada i ne uključuju tisuće zatočenih, nasilno odvedenih i nestalih osoba. Na temelju evi-

dencije 204. (vukovarske) brigade, u borbama je poginulo 422, ranjeno 777 te nestalo 457 pripadnika te postrojbe Hrvatske vojske (Sučić i Živić, 2007.). Pozivajući se na Izvješće Ministarstva obrane, Uprave za obranu Vukovar, Vlada Republike Hrvatske je u svojem *Planu i programu obnove i razvoja Grada Vukovara* (od 4. prosinca 2003. godine) navela da je "tijekom Domovinskog rata, u obrani Vukovara sudjelovalo /je/ 1824 branitelja iz Vukovara, ustrojenih u 204. vukovarsku brigadu, kojima se kasnije pridružio veliki broj dragovoljaca iz Hrvatske i iseljeništva. Do danas je evidentirano 465 poginulih i 456 nestalih branitelja iz Vukovara. Procjenjuje se da je tijekom agresije na Vukovar poginulo oko 1100 civila, a oko 4000 osoba je ranjeno, od kojih 770 branitelja."¹⁷ Konačno, u evidenciji Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, prema stanju iz 2000. godine, nalazilo se 589 poginulih hrvatskih branitelja s prijeratnim prebivalištem u Vukovaru,¹⁸ od kojih je većina, najvjerojatnije, i stradala u njemu tijekom ljeta i jeseni 1991. godine ili je bila ubijena nakon okupacije grada, odnosno odvedena u srpske koncentracijske logore u Srbiji i na okupiranim područjima Hrvatske te je u njima nakon zlostavljanja i preminula.

Podatci Opće bolnice Vukovar govore da su za tri mjeseca opsade i napada na Vukovar liječnici u bolnici obradili oko 2500 ranjenika (prosječno 28 dnevno), a izvršeno je 1200 operacija (prosječno 13 dnevno). Najmlađi pacijent (djevojčica) imao je 6 i pol mjeseci, a najstariji više od 80 godina.¹⁹ Od početka agresije zbrinuta je i evidentirana svaka ranjena i poginula osoba. Međutim, pripadnici JNA odnijeli su sve popise, tako da je i danas vrlo teško odrediti precizan broj stradalih koji su prošli kroz vukovarsku bolnicu.

Prema podacima Uprave za zatočene i nestale Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, više od 4000 osoba odvedeno je nakon okupacije Vukovara u tzv. prihvatne centre u Srbiji, od kojih je 2645 zarobljenih hrvatskih branitelja i civila premješteno u koncentracijske logore (najviše u Stajičevo, Begejce, Niš i S. Mitrovicu).²⁰ Broj ubijenih i umrlih u srpskim koncentracijskim logorima još nije cjelovito utvrđen.

Nakon završetka mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja na gradskom su području i u neposrednoj okolici pronađene četiri velike masovne grobnice i više pojedinačnih grobnica s tijelima žrtava srbijanske agresije.²¹ Iz tih su grobnica ukupno ekshumirana 1232 posmrtna ostatka žrtava iz Vukovara, od kojih je 1057 tijela ili 85,8% identificirano (Grujić i Bilić, 2007.). Na Novom groblju, na istočnim prilazima Vukovaru, pronađena je najveća masovna grobnica iz Domovinskog rata, iz koje je ekshumirano 938 tijela žrtava; identificirano je njih 798 ili 85,1%, što je stopa identificiranosti daleko veća u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSljedICE SRBIJANSKE...

odnosu na svjetske prosjeke. Riječ je o grobnici koja je nastala asanacijom gradskoga područja nakon okupacije grada, premda ipak nije isključeno da su neke žrtve likvidirane i na mjestu gdje su se zatekle. S obzirom na to da su u procesu asanacije i djelomične identifikacije sudjelovali i stručnjaci s Vojno-medicinske akademije u Beogradu, kasnija identifikacija nakon ekshumacije tijekom 1998. godine mogla se u većem broju slučajeva osloniti i na protokole beogradskih patologa (Grujić, 2001.).

Druga velika masovna grobnica nalazi se u blizini poljoprivrednog dobra Ovčara, smještenom nekoliko kilometara jugoistočno od Vukovara. Na ovo su dobro, u hangar u kojemu se inače u mirno doba čuvala poljoprivredna mehanizacija i strojevi, 20. studenoga 1991. godine dovezeni ranjenici, bolesnici, bolesničko osoblje i civili koje je okupacija Vukovara zatekla u bolnici. Radilo se o 260-ak osoba, koje su nakon zlostavljanja, u noći sa 20. na 21. studenoga, pripadnici srpskih paravojskih postrojbi pod zapovjedništvom JNA strijeljali nedaleko od samoga hangara. Zahvaljujući sedmorici preživjelih, već je 1993. godine otkrivena masovna grobnica, iz koje su posmrtni ostatci žrtava ekshumirani u jesen 1996. godine. Sama ekshumacija se odvijala pod okriljem međunarodne zajednice, odnosno Međunarodnoga kaznenoga suda za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji (Haški sud), i pod zaštitom mirovnih snaga UN-a (UNTAES). Ekshumirano je ukupno 200 tijela žrtava, od kojih je većina (192) i identificirana (ubijeni su bili u dobi od 16 do 76 godina; 198 je muškaraca i 2 su žene, od kojih jedna u osmom mjesecu trudnoće). Prema tipu, radi se o primarnoj masovnoj grobnici nastaloj na mjestu samoga pogubljenja ratnih zarobljenika i civila (Živić, 2006.a). Prema svojem karakteru nesumnjivo je riječ o najtežem obliku kršenja svih međunarodno-pravnih i humanitarnih konvencija koje reguliraju običaje ratovanja kao i zaštitu ranjenika i zarobljenika. Pred Haškim se sudom za ovaj ratni zločin prije skoro deset godina vodio postupak²² protiv Slavka Dokmanovića,²³ prijeratnoga predsjednika Skupštine općine Vukovar. Dan uoči izricanja presude Dokmanović je izvršio samoubojstvo u pritvorskoj ćeliji Haškog suda, tako da je presuda ostala neizrečena, a time široj javnosti i nepoznata. Posljednjih nekoliko godina pred istim se sudom vodi postupak²⁴ protiv tzv. Vukovarske trojke – tadašnjega pukovnika JNA Mile Mrkšića, majora JNA Veselina Šljivančanina i kaptana JNA Miroslava Radića, za zločine protiv čovječnosti te kršenja ratnoga prava i običaja u vrijeme pada Vukovara. Prvostupanjskom presudom Radić je oslobođen krivnje, Šljivančanin je osuđen na pet, a Mrkšić, kasniji general i zapovjednik Glavnog štaba Srpske vojske Krajine u vrijeme vojno-redarstvene operacije Oluja, na dvadeset godina zatvora. Za

počinjene zločine na Ovčari, pred Specijalnim sudom za ratni zločin u Beogradu, vodi se i ponovljeni postupak protiv dvadesetak optuženih, od kojih većinu čine pripadnici srpske paravojne postrojbe iz Vukovara, za koju se osnovano sumnja da je bila pod izravnim zapovjedništvom JNA, odnosno pod kontrolom lokalnih parapolitičkih tijela SAO Krajine. Naime, prema iskazima svjedoka s beogradskoga suđenja, nepobitno je utvrđena činjenica "da se zapovjedništvo Gardijske brigade JNA suglasilo s odlukom samoproglashene vlade SAO krajine, donesenom 20. studenoga 1991. prije podne, da JNA preda zarobljenike iz bolnice Teritorijalnoj obrani i da im se sudi pred prijekim sudom u Vukovaru" (Kandić, 2005., 112).

Uz navedene dvije najveće masovne grobnice, na gradskom je području, kao i u njegovoj neposrednoj okolici, pronađeno još nekoliko masovnih grobnica sa stotinjak ekshumiranih žrtava rata iz Vukovara. Posebno u tom kontekstu treba spomenuti masovne grobnice u Negoslavicima (14 posmrtnih ostataka), Berku (13), Dalju (11), farmi Lovas nedaleko od Borova (24), Novoj ulici u Vukovaru (10) i dr. (Grujić i Bilić, 2007.).

U drugoj polovici 2007. godine na popisu zatočenih, nasilno odvedenih i nestalih iz Vukovarsko-srijemske županije još se nalazilo 486 osoba, od kojih s područja Vukovara i njegove neposredne okolice 315.²⁵ Među njima su, vjerojatno, i već ekshumirane, ali još neidentificirane žrtve agresije. No za većinu nestalih tek treba utvrditi lokaciju pogubljenja i/ili pokopa. Veliku poteškoću u otkrivanju sudbine nestalih zadaje nedostatak pouzdanih informacija o tome gdje su masovne ili pojedinačne grobnice s posmrtnim ostacima žrtava, ali i činjenica da su tijekom okupacije nastajale i sekundarne masovne grobnice u koje su naknadno premješšana tijela žrtava iz primarnih grobnica koje su se nalazile na mjestima samih pogubljenja. Više je nego očit pokušaj prikrivanja tragova zločina, a time i onih koje su zločine zapovjedili i provodili.

Druga kategorija demografskih gubitaka tijekom srbijske agresije na Vukovar odnosi se na prisilne migracije, tj. na politiku etničkoga čišćenja, kojom se, ponajprije, želio eliminirati hrvatski etnički element s vukovarskoga područja. Osim hrvatskog, pod udarom politike etničkoga čišćenja našlo se i drugo nesrpsko stanovništvo Vukovara. Prema podacima Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice, iz rujna 2001. godine, s područja Grada Vukovara registrirana je ukupno 23.071 prognana osoba. Njih 14.464 ili 62,7% vratilo se u naselja prijeratnoga prebivališta (dakle, u Vukovar, Lipovaču, Grabovo ili Sotin), dok je 8607 osoba ili 37,3% još bilo u statusu prognanika.²⁶ U odnosu na ukupan broj registriranih prognanika (povratnika + prognanika u statusu) u Republici Hrvat-

skoj iz rujna 2001. godine (197.650), vukovarski su prognanici činili čak 11,7% (samo za usporedbu, ukupno stalno stanovništvo Grada Vukovara iz 1991. godine činilo je tek oko 1% ukupnoga stalnog stanovništva Hrvatske), dok su u ukupnom broju prognanika u statusu (23.053) Vukovarci činili trećinu (37,3%). Prognanici iz Vukovara bili su smješteni u čak 563 naselja u Republici Hrvatskoj, najviše na području Zagreba, Dalmacije i Istre. Sredinom 2007. godine u prognaničkom statusu još je bilo 1540 osoba s područja Grada Vukovara, ili 78,7% od ukupnoga broja prognanika (1958) u evidenciji Uprave za prognanike, povratnike i izbjeglice.²⁷

Usporedimo li preostale prognanike (1540) s ukupnim brojem prognanih osoba (23.071), dobivamo podatak da se u Grad Vukovar vratila 21.531 protjerana osoba ili 93% ukupno protjeranoga stanovništva. Međutim, broj stvarnih povratnika osetno je manji, jer je dio prognanika svoj prognanički status, doduše, zamijenio povratničkim, ali se još uvijek nije, a možda niti neće, odlučio na povratak u Vukovar (Živić, 2007.). Kao prilog potonjem znakovit je i podatak prema kojemu se od 15. siječnja 1998. do 30. lipnja 2003. godine u Vukovar vratilo 11.107 povratnika, što je tek nešto više od polovice prognaničke populacije iz 1991. godine.²⁸

Teško je bez detaljnijih analiza i popisa utvrditi točan broj povratnika. Prema procjenama vukovarskoga Regionalnog ureda za prognanike i povratnike, do travnja 2004. godine ukinuto je čak 18.000 prognaničkih statusa, no u Vukovar i njegova okolna naselja vratilo se tek 12.000 osoba.²⁹ Pretpostavimo li da će se na povratak odlučiti svi preostali prognani Vukovarci, još uvijek ostaje gotovo trećina onih koji su iz različitih, uglavnom egzistencijalno-psiholoških, razloga odgodili povratak u Vukovar ili ga zamijenili ostankom u drugim krajevima Hrvatske, odnosno odlaskom u inozemstvo (Živić, 2006.a).

Demografske posljedice rata u Gradu Vukovaru vrlo su kompleksne i dalekosežne, s izrazito negativnim trendovima daljnjeg razvoja. Ukupan broj stanovnika između 1991. i 2001. godine smanjen je za 32,2%; od 2000. godine bilježi se kontinuirana prirodna depopulacija;³⁰ indeks starenja u Gradu iznosi 106,3; opća stopa aktivnosti pada (sa 47,3 1991. na 41,0 2001. godine); sve snažniji je porast kategorija ekonomski uzdržavanog stanovništva, naročito osoba s osobnim prihodima (umirovljenika); samo 60% aktivnog stanovništva obavlja zanimanje... Demografski okvir za formiranje fertilnih i radno sposobnih kontingenata stanovništva Grada Vukovara pokazuje više nego zabrinjavajuće sužavanje, što nesumnjivo upućuje na sve skromnije demografske potencijale njegova društveno-ekonomskog razvitka.³¹

EKONOMSKE POSLJEDICE RATA

Srbijanska agresija na Grad Vukovar izazvala je golema razaranja materijalnih dobara i negativne izravne i neizravne posljedice u svim domenama ekonomskoga razvitka grada. Procjenjuje se da je na Vukovar ispaljeno približno 1,5 milijuna projektila iznad 100 mm, 5 milijuna projektila ispod 100 mm te bačeno oko 2,5 tisuće bombi težih od 250 kilograma (Sučić i Živić, 2007.). Sve je to u relativno kratkom vremenu rezultiralo katastrofalnim razaranja stambenih objekata i svekolike infrastrukture, koja su uvelike devastirala gospodarsku osnovicu grada, razorno uništavajući sve što su stanovnici toga grada marljivo izgrađivali desetljećima, pa i stoljećima prije. Grad je sustavno i temeljito pretvaran doslovce u "prah i pepeo". Ono što nije bilo uništeno razaranja, devastirano je pljačkom i neodržavanjem u vrijeme okupacije.

Izravne ekonomske posljedice rata ogledaju se, dakle, ponajviše u stupnju razorenosti, devastiranosti i opljačkanosti objekata gospodarske, komunalne i prometne infrastrukture. Neizravne nepovoljne posljedice rata očituju se u ukupnoj recesiji gospodarstva Grada, ne samo tijekom ratnog razdoblja nego i nakon povratka gospodarskih subjekata u Vukovar po okončanju mirne reintegracije.

Prema *Izvoješću Državne komisije za popis i procjenu ratne štete*,³² ratna šteta na području Grada Vukovara iznosi 9,5 milijardi kuna, od čega se na gospodarstvo odnosi 4,6 milijardi kuna (48,4%), na gospodarsku infrastrukturu 2,3 milijardi kuna (24,2%), a na privatnu imovinu 2,6 milijardi kuna (27,4%).

Među gospodarskim subjektima najveće ratne štete zabilježile su, dakako, najveće prijeratne tvrtke: Borovo (1,9 milijardi kuna), Vupik (1,3 milijarde kuna) i Vuteks (0,9 milijarde kuna). Navedeni su gospodarski subjekti (kao i drugi, poput: Veleprometa, Drvoprometa, Luke Vukovar i sl.) pretrpjeli izrazito velika oštećenja na objektima, a nedevastirana oprema i strojevi bili su otuđeni.

Procjene ratne štete na postrojenjima Hrvatske elektroprivrede iznosi 74 milijuna kuna, na objektima Vodovoda Grada Vukovara oko 59 milijuna kuna, dok su prometnice na području grada uglavnom bile uništene ili oštećene zbog izravnih ratnih aktivnosti, ali i zbog neodržavanja tijekom okupacije. Neke procjene upućuju na zaključak da će za obnovu gradskih prometnica biti potrebno čak desetak godina i više od 350 milijuna kuna.³³

Dugoročne ekonomske ratne štete na području Grada Vukovara nisu, dakako, posljedica samo razaranja i pljačke nego i niza drugih čimbenika, od kojih su neki izazvani ratom, a neki općim društveno-ekonomskim kretanjima u Hrvatskoj. Prijeratna pretežita orijentiranost na velike gospodar-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

ske subjekte, uz istodobno zapostavljanje tradicionalnoga malog poduzetništva, osobito obrta, označila je zamjetan pad gospodarske aktivnosti, i to ne samo u vrijeme rata i okupacije nego i nakon završetka procesa mirne reintegracije. Tome je, među ostalim, pridonijela i zakašnjela privatizacija, smanjenje tržišta, tehnološka zastarjelost, manjak poslovnih prostora zbog velikih oštećenja u agresiji, višak zaposlenih u pojedinim gospodarskim subjektima, neriješena imovinsko-pravna pitanja glede građevinskoga i drugog zemljišta, manjak kvalitetno uređenih poslovnih zona, manjak stručnoga, poglavito visokoobrazovana, kadra, miniranost gradskoga i okolnog prostora.

Stoga se planirane aktivnosti na obnovi i unapređenju vukovarskoga gospodarstva, prema *Planu i programu obnove i razvoja Grada Vukovara od 2004. do 2008. godine*,³⁴ trebaju usmjeriti prema: nastavku izgradnje i uređenja gospodarskih i poslovnih zona te zona maloga gospodarstva, programu sufinanciranja proizvodnih projekata, programu kreditiranja pod povoljnim uvjetima, davanju jamstava za kredite, pomoći poduzetnicima za razvoj maloga i srednjeg poduzetništva i dr. Posebno mjesto u revitalizaciji i prestrukturiranju gospodarstva ima vukovarska riječna luka, kao jedina hrvatska luka na Dunavu, plovna cijelu godinu, sa značajnim tranzitnim potencijalom prema prekograničnom prostoru Srbije i Bosne i Hercegovine. U tom je kontekstu od presudnoga značenja što skorija izgradnja kanala Dunav – Sava.

Dakle, bez obzira na velika ljudska stradanja i razaranja materijalnih, pa i prirodnih dobara, Grad Vukovar, zajedno sa svojim širim prostorom, zadržao je većinu svojih razvojnih odlika, poglavito činjenicu da se Vukovar i vukovarski kraj i dalje nalaze na važnom kontaktnom prostoru između velikih geografskih sastavnica srednje i jugoistočne Europe te da ga karakterizira šira regionalna orijentacija, čemu nesumnjivo pogoduje i položenost na plovnom putu Dunava te gravitacijski položaj prema plovnim putovima Drave i Save (Feletar, 1994.).

RATNE ŠTETE NA SAKRALNOJ, SPOMENIČKOJ I ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKOJ BAŠTINI

Svojom urbanističkom koncepcijom te dobro sačuvanim spomeničkim objektima i parkovnim naslijeđem, povijesna urbanistička cjelina Vukovara bila je do srbijanske agresije jedna od najočuvanijih, a time i najvrjednijih u Republici Hrvatskoj. Ratnim razaranja 1991. godine, a zatim i neodgovornim rušenjem dijelova grada u vrijeme okupacije, povijesna jezgra Vukovara teško je stradala. Gotovo sve povijesne građevine – od onih najjednostavnijih do onih najreprezentativnijih – pretrpjele su velika oštećenja, a mnoge su u cijelosti uništene.

Drugim riječima, "nijedan povijesni objekt u Vukovaru nije prošao bez ratne štete na građevnoj strukturi ili inventaru" (Karač, 2007., 49). Ono što od kulturnih dobara nije bilo uništeno u ratnim razaranjima, nakon okupacije grada je, zbog nemogućnosti pravodobne evakuacije, sustavno i temeljito opljačkano. "Spašavanje" kulturnoga blaga Vukovara bilo je nakon 20. studenoga 1991. godine "povjereno" stručnjacima iz Beograda i Novog Sada. Stoga, s punim pravom možemo govoriti da je srbijski agresor u Vukovaru počinio kulturocid totalnih razmjera (Šulc, 1994.).

U tom kontekstu posebno valja istaknuti razaranje i otuđenje postava vukovarskoga Gradskog muzeja, smještenog u dvorcu grofovske obitelji Eltz, kao i njegovih izdvojenih postava: Spomen-muzeja Lavoslava Ružičke, Zbirke Bauer, Galerije umjetnina te Muzeja II. kongresa KPJ. Uništeni, spaljeni ili opljačkani predmeti iz bogate zbirke vukovarskoga Gradskog muzeja svjedočili su o višetisućljetnom životu i radu čovjeka na vukovarskom području, a poglavito od 13. stoljeća, od kada datira i prvi spomen Vukovara (Vukovo, Vukovo) kao slobodnoga kraljevskog grada (1231.). Zbirke Muzeja upućivale su na činjenicu da je Vukovar bio važno prometno, demografsko, obrtničko, trgovačko, kulturno i upravno središte ovoga dijela Hrvatske, potvrđivale spoznaju o Vukovaru kao materijalnom i duhovnom žarištu hrvatskoga istoka te jasno isticale pripadnost Vukovara i vukovarskoga kraja hrvatskom i srednjoeuropskom kulturno-civilizacijskom krugu. Stoga je i razumljivo da je upravo duhovna i kulturna baština Vukovara, koja je bila i temelj i svjedočanstvo hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta toga grada, bila pod snažnim i razornim udarom srbijske agresije, pa se argumentirano može govoriti i o memocidu nad Vukovarom. Muzejska biblioteka, knjižnica Franjevačkog samostana i druge zbirke (osobito umjetnina) bile su nakon okupacije grada pokradene. Tek dio te bogate baštine, nakon mukotrpane potrage i teških pregovora sa srbijskom stranom, vraćen je Vukovaru. Posebno treba spomenuti 20. studenoga 2004. godine, kada je Franjevačkom samostanu sv. Filipa i Jakova vraćen veći dio starih i vrlo rijetkih knjiga, od kojih neke datiraju i iz prve polovice 16. stoljeća (Frkin, 2007.).

Na području povijesne urbanističke cjeline Vukovara utvrđena je ratna šteta³⁵ na ukupno 118 spomeničkih i ambijentalnih građevina unutar povijesne jezgre. Od ukupnoga broja građevina, 91 je stambene i/ili poslovne namjene, 6 je gospodarske namjene, 13 je sakralnih građevina, 6 je reprezentativnih grobnih građevina, dok su 22 skulpture, križevi i slično. Od 118 popisanih i procijenjenih građevina – spomenika kulture, 21 je razorena, 48 je djelomice razoreno, 25 ima

teške štete na konstrukciji građevine, 13 je lakše oštećeno na konstruktivnim dijelovima građevina, 5 građevina je pretrpjelo manju štetu koja nije ugrozila njihovu stabilnost, a 6 je lakše ili samo površinski oštećeno. Ratna šteta na 170-ak vukovarskih povijesnih građevina procijenjena je na 470 milijuna kuna, što je četvrtina ukupnih ratnih šteta na svim kulturnim dobrima u Republici Hrvatskoj (Karač, 2007.).

Na području Grada Vukovara evidentirane su 13.852 oštećene ili uništene stambene jedinice, od čega su 8272 oštećene ili uništene obiteljske kuće, a 552 oštećena višestambena objekta sa 5580 stanova. U odnosu na evidentirani broj stambenih jedinica prije rata, tijekom agresije uništeno je ili oštećeno više od 90% stambenih objekata. Njih 75% svrstano je u 4., 5. i 6. kategoriju oštećenja, što znači da se i poslijeratna obnova odvijala "od temelja". Navedeni brojčani indikatori jasno pokazuju da je, osim kulturocida, nad Vukovarem počinjen i urbicid golemih razmjera.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Proces obnove Grada Vukovara i povratak prognanoga stanovništva započeo je i prije 15. siječnja 1998. godine i završetka procesa mirne reintegracije. Naime, već tijekom 1997. godine, a osobito nakon lokalnih izbora u proljeće iste godine, u Vukovar su se počele vraćati prve hrvatske državne i lokalne institucije, a s njima i prvi prognanici povratnici. Međutim, tek 1998. godine započinje fizička obnova i povratak u punom smislu riječi.

Prema podacima Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka,³⁶ u obnovu devastiranoga stambenog fonda do kraja 2007. godine uloženo je milijardu i 400 milijuna kuna, pomoću kojih je obnovljeno više od 5000 stambenih jedinica (kuća), uz obnovu višestambenih zgrada s više od 3000 stanova. Procjenjuje se da je obnova kuća gotovo privedena kraju, a da će obnova još oko 1000 stanova potrajati do 2009. godine. Približno 300 milijuna kuna uloženo je u obnovu objekata socijalne infrastrukture, gotovo 90 milijuna kuna u obnovu školskih objekata i športskih terena, više od 200 milijuna kuna u obnovu sakralnih objekata i drugih objekata javne namjene itd. Do sada je u obnovu Grada Vukovara, što iz državnoga proračuna, što iz drugih izvora, uloženo gotovo 2 milijarde kuna. Zahvaljujući tim ulaganjima, većina je kuća i drugih stambenih objekata, kao i objekata javne namjene, obnovljena ili je u završnoj fazi obnove.

Sada nas čekaju još veća i dalekosežnija ulaganja u obnovu gospodarstva, što je osnovna pretpostavka povratka svih prognanih, porasta životnoga standarda i kvalitete življenja vukovarskoga stanovništva, smanjivanja nezaposlenosti te zaustavljanja ili barem usporavanja novoga iseljavanja iz

BILJEŠKE

grada. S obzirom na to da je obnova (kuća, stanova, infrastrukture) do sada uglavnom išla (opravdano ili ne!) brže od revitalizacije gospodarstva, očito je da će u idućem razdoblju pokretanju i intenziviranju ekonomskoga napretka grada trebati posvetiti više pažnje, a, dakako, i sredstava.

¹ Iz metodoloških razloga, napose zbog činjenice da je veći dio podataka koji se odnose na demografske gubitke i ratne štete dostupan samo na razini Grada Vukovara (naselja: Vukovar, Lipovača, Grabovo/dio i Sotin), to se u prostornom smislu ovaj prikaz odnosi na Vukovar kao administrativno-teritorijalnu jedinicu lokalne uprave i samouprave Vukovarsko-srijemske županije. Prostorni obuhvat Grada iznosi 100,26 četvornih kilometara, od kojih naselje Vukovar ima 66,38 (66,2%), Lipovača 8,85 (8,8%), Grabovo 6,36 (6,3%) i Sotin 18,67 četvornih kilometara (18,6%). Prema posljednjem prijeratnom popisu stanovništva iz 1991. godine, Grad Vukovar je ukupno imao 46.735 stalnih stanovnika, i to: naselje Vukovar 44.639 (95,5%), Lipovača 580 (1,2%), Grabovo 192 (0,4%) i Sotin 1324 stanovnika (2,8%). Popisom iz 2001. godine, u Gradu Vukovaru ukupno je popisano 31.670 osoba, i to u naselju Vukovaru 30.126 (95,1%), Lipovači 426 (1,3%), Grabovu 149 (0,5%) te Sotinu 969 stanovnika (3,1%).

² Premda se u znanstvenoj i publicističkoj literaturi za rat koji je protiv Hrvatske pokrenut i vođen u prvoj polovici 1990-ih godina rabe različiti nazivi (primjerice, velikosrpska agresija, agresija JNA, srpsko-crnogorska agresija i slično), držim da, na temelju dostupne literature i izvora, pravi karakter rata i njegove pokretače najpotpunije definira pojam – srbijanska oružana agresija. Ključni argument koji ide u prilog tom pojmu jest dokazana činjenica da su: pobuna Srba u Hrvatskoj, napadi JNA na Hrvatsku, nastanak srpskih parapolitičkih i paravojskih tvorevina na hrvatskom državnom prostoru i dr. bili pod punom političkom, ideološkom, vojnom, logističkom, financijskom i svakom drugom kontrolom tadašnjega srbijanskoga režima u Beogradu. Osim toga, u mjesecima kada je napadan i okupiran Vukovar, JNA je već bila potpuno na liniji ostvarenja velikosrpskoga državnog projekta.

³ Politička, ustavna i teritorijalna neodrživost Republike Srpske Krajine temelji se, među ostalim, na nedostatku demokratskoga legitimiteta i nepostojanju pravnoga kontinuiteta ni s jednom državom, provedenom etničkom čišćenju, sustavnoj i neprekidnoj primjeni sile prema drugim dijelovima Republike Hrvatske, izravnom financiranju samoproglašene vlasti i vojnih struktura od SR Jugoslavije i Srbije te na činjenici da Republiku Srpsku Krajinu nije priznala ni jedna država niti je u bilo kojem smislu dobila međunarodnopravni subjektivitet. Detaljnije vidjeti u: *Izvešće u povodu inicijative Vlade Republike Hrvatske*, Ustavni sud Republike Hrvatske, 15. studenoga 2002. (NN 133/02).

⁴ Osobito su u srpnju 1991. godine bila izražena nastojanja srpskih pobunjenika, potpomognutih snagama JNA i dobrovoljcima iz Srbije i Bosne i Hercegovine, da relativno ograničenim pješačkim napadima, uz potporu topništva, ovladaju južnim vukovarskim prigrad-

skim naseljem Lužac te Borovim naseljem, smještenim sjeverozapadno od gradskog središta Vukovara (Jurčević, 1993.; Sučić i Živić, 2007.). Uspješnom obranom tih dijelova Vukovara, osobito Lušca, stvoreni su bili važni preduvjeti za dobru i cjelovitu organizaciju obrane grada.

⁵ Detaljnije vidjeti u: Marijan, D. (2004.), *Bitka za Vukovar*, Biblioteka Hrvatska povjesnica – posebna izdanja, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod; Stockinger, T. (2004.), *Vukovar – grad koji je obranio Hrvatsku*, *Jedan prikaz najsudbonosnije bitke hrvatske povijesti*, Mato Lovrak, Zagreb; Sučić, S. i Živić, D. (2007.), *Značenje Vukovarske bitke u stvaranju i obrani hrvatske države*, u: *Hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 73-96.

⁶ U sastav 204. vukovarske brigade HV-a ušla je 4. bojna 3. brigade ZNG-a, dijelovi 1. brigade ZNG-a (ukupno oko 400 gardista), tristotinjak pripadnika MUP-a iz Vukovara, Slavanskog Broda i Varaždina te oko 1100 dragovoljaca iz Vukovara i drugih dijelova Hrvatske, pa i iz iseljeničtva (Tus, 1999.)

⁷ Zanimljivo je u tom kontekstu vidjeti što o napadima JNA na Vukovar misli srpski general, svojedobni član Glavnog štaba Srpske vojske Krajine, Milisav Sekulić. On, među ostalim, piše: "Rušenjem Vukovara, JNA je Srbe i srpski narod naopako predstavila svetu. Za uzimanje Vukovara nije se htelo da izvrši manevrom i bez rušenja. Politici koja je stajala iza JNA, nije trebao uspravan Vukovar. U Vukovaru bez rušenja ostali bi i Hrvati, a u porušenom Vukovaru nije bilo mesta ni za one koji su ga rušili. Vukovar je zato, kao grad tragedije, ostao da svedoči o pameti onih koji su ga rušili... Rušitelji Vukovara sada su po strani i ponašaju se kao da nisu ništa uradili od onoga što pokazuju ruševine grada i grobalja Srba i Hrvata" (Sekulić, 2000., 269). Hrvatski general i načelnik Glavnog stožera HV-a u vrijeme opsade Vukovara navodi da se u vrhu Hrvatske vojske očekivalo, s obzirom na racionalnu vojnu logiku, da će JNA "zaobići Osijek, blokirati Vukovar i Vinkovce, a izvršiti proboj prema Đakovu, odakle bi se mogli probiti na Podravsku magistralu i spojiti s grupacijom Petoga (banjalučkoga) korpusa JNA koja je od Okučana prodirala prema Virovitici" (Tus, 1999., 82).

⁸ Detaljnije u: Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A. i Živić, D. (2006.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, Zagreb.

⁹ Arbitražna komisija Konferencije o miru u Jugoslaviji (tzv. Badinterova komisija) u mišljenju broj 1 od 29. studenoga 1991. godine konstatirala je "da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspada." U mišljenju broj 11 od 16. srpnja 1992. godine Komisija je utvrdila da je Hrvatska 8. listopada 1991. godine "prekinula sve svoje veze s organima SFRJ" i tada stekla "u smislu međunarodnog prava kvalitete suverene države". Drugim riječima, subjekt međunarodnog prava (dakle, neovisna i samostalna država) Hrvatska je postala već 8. listopada 1991. godine, a ne 15. siječnja 1992., kako pokušavaju sugerirati oni politički i drugi krugovi u Hrvatskoj i u međunarodnoj zajednici koji srbijansku agresiju na Hr-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSljedICE SRBIJANSKE...

vatsku žele prikazati kao građanski rat. Prema: *Izvoješće u povodu inicijative Vlade Republike Hrvatske*, Ustavni sud Republike Hrvatske, 15. studenoga 2000. (NN 133/02).

¹⁰ Procijenjeno je da je u obrani Vukovara uništeno ili onesposobljeno 300 tenkova i drugih oklopnih borbenih sredstava te srušeno 25 zrakoplova (Jurčević, 1993.).

¹¹ Sporazum je u Zagrebu, u ime hrvatske strane, potpisao Hrvoje Šarinić, a u Erdutu, u ime srpske strane, Milan Milanović. U ime međunarodne zajednice svjedoci sporazuma bili su Peter Galbraight, američki veleposlanik u Republici Hrvatskoj, te Thorvald Stoltenberg, mirovni posrednik UN-a.

¹² Vidjeti: *Izvoješće Glavnog tajnika UN-a o UNTAES-u* (5. 12. 97.); preuzeto iz: <http://www.hrt.hr/arhiv/dokumenti/dok/izv>.

¹³ Jedini podatci kojima se barata u hrvatskoj javnosti odnose se na ukupne gubitke JNA i srpskih paravojnih postrojbi, a koji su, prema hrvatskim autorima, procijenjeni između 6000 i 15.000 poginulih i dvadesetak tisuća ranjenih (Borković, 1995.; Marijan, 2004.; Stockinger, 2004.; Tus, 1999.). S druge strane, JNA je priznala samo 1180 poginulih vojnika u napadima na Vukovar (Marijan, 2004.). Koliko je među navedenim gubitcima vukovarskih Srba, potpuna je nepoznata.

¹⁴ O veličini i strukturi ukupnih i izravnih demografskih ratnih gubitaka u Hrvatskoj u Domovinskom ratu detaljnije vidjeti u: Živić, D. i Pokos, N. (2004.), *Demografski gubici tijekom domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991. – 2001.)*, *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 72-73, 727-750.

¹⁵ Navedeno prema: <http://www.iskon.hr/vijesti/page/2006/01/23/0033006.htm>.

¹⁶ Izvor: *Medicinska svjedočenja o vukovarskoj tragediji*, Medicinska naklada, Zagreb, 1992.

¹⁷ Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>.

¹⁸ Izvor: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz domovinskog rata, Baza podataka, Zagreb, 2000.

¹⁹ Djelovanje vukovarske Opće bolnice tijekom srbijanske agresije na Vukovar opisano je detaljno u knjizi *Vukovarska bolnica 1991.* Biro, Š. (ur.), *Opća bolnica Vukovar*, Udruga hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990.-1991., Vukovar, 2007.

²⁰ Navedeno prema: Grujić, I. i Bilić, V. (2007.), *Zatočeni, nestali i masovne grobnice: žrtve i dokazi zločina*, predavanje izloženo na 10. znanstveno-stručnom skupu "Vukovar 91. – šesnaest godina poslije", koji se o temi Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskoga domovinskog rata te u okviru službenoga gradskog programa obilježavanja *Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991. godine* održao u Vukovaru 14. studenoga 2007. godine. Pisana verzija izlaganja u pripremi je za tisak.

²¹ Prema podatcima Uprave za zatočene i nestale, nakon oslobađanja okupiranih područja i mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja, u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

Hrvatskoj je ukupno otkriveno 143 masovnih i oko 1400 pojedinačnih grobnica sa žrtvama srbijanske oružane agresije. Iz njih je ukupno ekshumirano 3605 posmrtnih ostataka, od kojih je 3083 identificirano. Iz 52 masovne i više stotina pojedinačnih grobnica u Vukovarsko-srijemskoj županiji ekshumirana su 1982 tijela, a identificirano je njih 1717. Prema: *Podaci o nestalim i ekshumiranim žrtvama*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Uprava za zatočene i nestale, Zagreb, 22. studenoga 2007.

²² Predmet: IT-95-13 (<http://www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm>).

²³ U vrijeme uhićenja (27. lipnja 1997. godine) Dokmanović je s obitelji već živio u Srbiji, no povremeno je dolazio u hrvatsko Podunavlje u kojemu je trajao proces mirne reintegracije. Prigodom jednog takvog "posjeta", na graničnom prijelazu Erdut-Bogojevo, uhitili su ga haški istražitelji i uz potporu snaga UNTAES-a prebacili u Nizozemsku.

²⁴ Predmet: IT-95-13/1 (<http://www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm>).

²⁵ Prema: *Podaci o nestalim i ekshumiranim žrtvama*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Uprava za zatočene i nestale. Zagreb, 22. studenoga 2007.

²⁶ Prema: *Statistika povratnika i preostalih zahtjeva za povratak*, *Ukupna statistika prema adresi povratka*, Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo, Uprava za prognanike, povratnike i izbjeglice, Zagreb, 2001.

²⁷ Izvor: *Povratak prognanika, povratnika i izbjeglica*, Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka, Zagreb, 18. lipnja 2007. (<http://www.mmtpr.hr/razvitak>).

²⁸ Prema: Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>.

²⁹ Podatci navedeni prema: http://www.hrv.hr/vu_novine/vijesti.php?id=1095.

³⁰ Između 2000. i 2006. godine u Gradu Vukovaru ukupno je živorođeno 1680 djece, a umrlo 2497 stanovnika, tako da je u samo šest godina ostvareno prirodno smanjenje stanovništva od čak 817 osoba (<http://www.dzs.hr>).

³¹ Više o demografskoj slici Vukovara i vukovarskog kraja prije i nakon srbijanske oružane agresije vidjeti u: Wertheimer-Baletić, A. (1993.a), Jedno i pol stoljeće u brojčanom razvoju stanovništva Vukovara i vukovarskog kraja, *Društvena istraživanja*, god. 2, br. 2-3, 455-477.; Wertheimer-Baletić, A. (1993.b), *Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja*, Nakladni zavod Globus, Zagreb; Živić, D. (2006.a), Demografske posljedice srbijanske oružane agresije na Vukovar, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, godište CXXXIV, br. 11-12, 971-979.; Živić, D. (2006.b), *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije*, Biblioteka Studije, Knjiga 11, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Zagreb – Vukovar; Živić, D. (2007.), *Demografski resursi društveno-gospodarskog razvitka Vukovara*, u: *Vukovar – hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 473-501.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

³² U nastavku izneseni podatci o ratnoj šteti na području Grada Vukovara, Državne komisije za popis i procjenu ratne štete, preuzeti iz: Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>

³³ Navedeno iz: *Vukovarske novine*, Dvotjedno glasilo Grada Vukovara, broj 393, 16. studenoga 2007.

³⁴ Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>

³⁵ U nastavku izneseni podatci o ratnoj šteti na području Grada Vukovara, Državne komisije za popis i procjenu ratne štete, preuzeti iz: Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>

³⁶ Preuzeto iz: *Vukovarske novine*, Dvotjedno glasilo Grada Vukovara, broj 393, 16. studenoga 2007.

LITERATURA

Barić, N. (2005.), *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Biro, Š. (ur.) (2007.), *Vukovarska bolnica 1991*. Opća bolnica Vukovar, Udruga hrvatskih liječnika dragovoljaca 1990.-1991., Vukovar.

Borković, B. (1995.), *Rušitelj ustavnog poretka*, Zagreb: Meditor, Udruga hrvatskih dragovoljaca domovinskog rata.

Feletar, D. (1994.), *Vukovar u europskome i hrvatskom prostoru*. U: I. Karaman (ur.), *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* (str. 14-24), Koprivnica: Nakladna kuća "Dr. Feletar".

Frkin, V. (2007.), *Knjižnica Franjevačkog samostana u Vukovaru*. U: *Hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 273-285.

Grujić, I. (2001.), *Zatočene, nestale i nasilno odvedene osobe tijekom Domovinskog rata*. U: *Deset godina nade i boli 1991.-2001.*, Savez udruga zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja, Zagreb, 124-144.

Grujić, I. i Bilić, V. (2007.), *Zatočeni, nestali i masovne grobnice: žrtve i dokazi zločina*, predavanje, 10. znanstveno-stručni skup "Vukovar 91. – šesnaest godina poslije".

Izvješće u povodu inicijative vlade Republike Hrvatske, Ustavni sud Republike Hrvatske, 15. studenoga 2002. (NN 133/02).

Jurčević, J. (1993.), *Vukovarski otpor srpskoj ratnoj agresiji na Hrvatsku 1991...*, *Društvena istraživanja*, 2 (4-5): 479-499.

Kandić, N. (2005.), *Želim vjerovati da Srbija nikada neće zaboraviti*. U: *Vukovar – dokument vremena*, *Vjesnik*, Zagreb, 112-115.

Karač, Z. (2007.), *Model obnove povijesne jezgre Vukovara nakon Domovinskog rata*. U: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 49-55.

Lozančić, M. (2007.), *Strategijski kontekst obrane Vukovara*. U: *Vukovar – hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 43-72.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

Marijan, D. (2004.), *Bitka za Vukovar*, Biblioteka Hrvatska povjesnica – posebna izdanja, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod.

Radelić, Z., Marijan, D., Barić, N., Bing, A. i Živić, D. (2006.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga.

Medicinska svjedočenja o vukovarskoj tragediji (1992.), Zagreb: Medicinska naklada.

Sekulić, M. (2000.), *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel: Nidda Verlag.

Sekulić-Gvozdanović, S. (1994.), *Obnova grada Vukovara: načela i prijedlozi*. U: I. Karaman (ur.), *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* (str. 483-494), Koprivnica: Nakladna kuća "Dr. Feletar".

Stockinger, T. (2004.), *Vukovar – grad koji je obranio Hrvatsku, Jedan prikaz najsudbonosnije bitke hrvatske povijesti*, Zagreb: Mato Lovrak.

Sučić, S. i Živić, D. (2007.), *Značenje Vukovarske bitke u stvaranju i obrani hrvatske države*. U: *Vukovar – hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 73-96.

Šulc, B. (1994.), *Razorena spomenička baština i opljačkana kulturna dobra*. U: I. Karaman (ur.), *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* (str. 461-482), Koprivnica: Nakladna kuća "Dr. Feletar".

Špegelj, M. (1999.), *Prva faza rata 1990-1992: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi*. U: *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, Jesenski i Turk, DANI, Zagreb-Sarajevo, 39-65.

Tus, A. (1999.), *Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja*. U: *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, Jesenski i Turk, DANI, Zagreb-Sarajevo, 67-91.

Vlada Republike Hrvatske, *Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period 1. 1. 2004. – 31. 12. 2008.*, <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2003/3159.htm>

Wertheimer-Baletić, A. (1993.a), *Jedno i pol stoljeće u brojčanom razvoju stanovništva Vukovara i vukovarskog kraja, Društvena istraživanja*, 2 (2-3): 455-477.

Wertheimer-Baletić, A. (1993.b), *Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Živić, D. i Pokos, N. (2004.), *Demografski gubitci tijekom domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.)*, *Društvena istraživanja*, 13 (72-73): 727-750.

Živić, D. (1997.), *Basic Demographic Characteristics of the Displaced Population from the Croatian East*, *Društvena istraživanja*, 6 (28-29): 195-216.

Živić, D. (1999.), *Promjene u dinamici i razmještanju prognaničko-izbjegličkih kontingenata u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine*, *Društvena istraživanja*, 8 (43-44): 762-792.

Živić, D. (2006.a), *Demografske posljedice srbijanske oružane agresije na Vukovar*, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, CXXXIV (11-12): 971-979.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

Živić, D. (2006.b), *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije*, Biblioteka Studije, Knjiga 11, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Zagreb – Vukovar.

Živić, D. (2007.), Demografski resursi društveno-gospodarskog razvitka Vukovara. U: *Vukovar – hrvatska baština i perspektive razvoja*, Biblioteka Zbornici, Knjiga 33, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb – Vukovar, 473-501.

Consequences of the Serbian Aggression as a Determinant of Vukovar's Postwar Reconstruction and Development

Dražen ŽIVIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Centre Vukovar, Vukovar

The City of Vukovar has, due to Serbian aggression during many months of attacks and siege and throughout the six-year period of occupation, suffered greatly regarding both human losses and material damages in all spheres of its citizens' economic and social lives. The numerous and complex effects of the war represent an extremely negative determinant of postwar (peaceful) reconstruction and revitalisation of the demographic, social and economic picture of Vukovar.

Thousands of people killed, some twenty thousand displaced persons and ten billion kuna worth of war damages in housing units, economic, communal and transport infrastructure – are only rough numerical indicators of the size and structure of the consequences caused by Serbian military aggression against Vukovar. Despite the aftermath of war, all the casualties and destruction, the City of Vukovar has managed to retain most of its transport and geographic features based on which, if given the right strategy of social, economic and spatial development, the city and its surroundings could prosper.

Key words: Vukovar, Serbian aggression, human losses, material damages, economic consequences

Die Folgen des serbischen Aggressionskriegs als Vorgabe für den Wiederaufbau Vukovars

Dražen ŽIVIĆ

Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften –
Nebenstelle Vukovar, Vukovar

Die Stadt Vukovar erlitt im serbischen Aggressionskrieg, als sie monatelang belagert wurde, unter Artilleriebeschuss lag und für sechs Jahre okkupiert wurde, schwerwiegende

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 17 (2008),
BR. 1-2 (93-94),
STR. 27-50

ŽIVIĆ, D.:
POSLEDICE SRBIJANSKE...

Zerstörungen: Viele Menschen starben und es entstanden große Sachschäden in allen Bereichen des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Lebens. Die zahlreichen und komplexen Kriegsfolgen sind eine ausgesprochen negative Determinante im Wiederaufbau und in der Revitalisierung der demografischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Struktur Vukovars in der Nachkriegszeit. Mehrere Tausend Tote, mehr als 20000 Vertriebene, Sachschäden in Höhe von über 10 Mrd. Kuna an Wohn- und Wirtschaftsgebäuden sowie Objekten der Kommunal- und Verkehrsinfrastruktur – dies die grob umrissenen zahlenmäßigen Indikatoren zu Ausmaß und Beschaffenheit der auf die serbische Aggression zurückgehenden Folgen für die Stadt. Trotz der Kriegsschäden ist ihre verkehrsmäßige und geografische Grundstruktur jedoch größtenteils erhalten geblieben und kann, unter Anwendung einer angemessenen Strategie zur gesellschaftlichen, wirtschaftlichen und räumlichen Entwicklung, als Grundlage für den Fortschritt Vukovars und seines unmittelbaren Umfeldes dienen.

Schlüsselbegriffe: Vukovar, serbischer Aggressionskrieg, Menschenopfer, Sachschäden, wirtschaftliche Konsequenzen